

Nr 19

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 och 52 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

Genom en den 20 februari 1959 dagtecknad proposition, nr 73, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag om ändrad lydelse av 15 och 52 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Häri genom förordnas, att 15 och 52 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

15 §.

Hava flera bestraffningsberättigade befattningshavare i skilda hänseenden befälsrätt över samma personal, må enligt Konungens bestämmande åt en av dem uppdragas att ensam utöva bestraffningsrätten.

Uppkommer fråga — — — — — den brottslige.

52 §.

Åklagare som — — — — — förverkandepåföljd prövats.

Vill åklagaren — — — — — som yrkas.

Vad i 1 kap. 11 § rättegångsbalken stadgas därom att *rådhusrätt* vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

Vad i 1 kap. 4 och 11 §§ rättegångsbalken stadgas därom att *underrätt* vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare äger ej tillämpning i mål som avses i denna paragraf.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1959. Om häradsrätts sammansättning i mål, vari huvudförhandling påbörjats före nämnda dag, skall gälla vad i äldre lag är stadgat.

Inledning

Riksdagens militieombudsman har i skrivelse den 24 februari 1958 till Kungl. Maj:t hemställt om viss ändring i militära rättegångslagens regler om bestraffningsrätten i disciplinmål. I skrivelse den 10 januari 1959 till Kungl. Maj:t har militieombudsmannen även begärt jämkning av den i nyssnämnda lag stadgade domförhållningsregeln i mål vari talan mot beslut i disciplinmål föres av åklagaren.

Över den förstnämnda skrivelsen har efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, hovrätten över Skåne och Blekinge samt chefen för försvarsstaben. Den sistnämnda har vid sitt yttrande fogat yttranden av försvarsgrenscheferna.

Bestraffningsrätten i disciplinmål

Gällande bestämmelser

I 12 och 13 §§ militära rättegångslagen finns bestämmelser upptagna om vilka befattningshavare vid krigsmakten som äger bestraffningsrätt i disciplinmål. Sådan rätt tillkommer bl. a. chef för regemente eller därmed likställt förband vid armén av lägst regementsofficers grad eller tjänstklass och chef för skola som ej tillhör visst förband inom krigsmakten, där han är av lägst sådan grad eller tjänstklass som nyss nämnts. Enligt 12 § jämförd med 8 § gäller såsom huvudregel, att den bestraffningsberättigade äger utöva bestraffningsrätten allenast över personal som vid tiden för bestraffningens åläggande står under hans befäl. I 15 § stadgas visst undantag från denna regel i det att, då fråga uppkommer att i disciplinmål bestraffa någon som endast för kortare tid eller för särskild tjänsteförrättning står under befäl av viss bestraffningsberättigad befattningshavare, bestraffningsrätten må på dennes begäran för särskilt fall i stället utövas av den som eljest närmast äger bestraffningsrätt över den brottslige.

I det år 1946 avgivna betänkandet angående revision av det militära rättegångsväsendet (SOU 1946: 91) anfördes i det avsnitt, som behandlade bestraffningsrätten i disciplinmål, bl. a. att bestraffningsberättigad chef enligt gällande bestämmelser ägde utöva sin bestraffningsrätt endast gentemot personal, som stod under hans befäl. Befälshavaren kunde vara ständig eller tillfällig. Tillfällig befälshavare var stundom begränsad att gälla endast i vissa särskilt angivna hänseenden, medan vederbörande personal i övrigt alltjämt lydde under den som eljest hade befälshavare över personalen. Detsamma gällde då en avdelning av krigsmakten vore i vissa hänseenden inordnad under

annan avdelning, exempelvis då en för ett truppslag gemensam skola vore beträffande förläggning och underhåll hänvisad till visst förband inom truppslaget. I sådant fall ägde förbandschefen befälsrätt över skolans personal i frågor, som rörde förläggning och underhåll, medan befälsrätten i övrigt tillkomme skolchefen. Enligt gällande bestämmelser torde även partiell befälsrätt grunda bestraffningsrätt inom gränserna för befälsrätten, om behörighet för utövande av bestraffningsrätt i övrigt förefunnnes. I det nyss anförda exemplet, då en för ett truppslag gemensam skola beträffande förläggning och underhåll vore inordnad under visst förband inom truppslaget, gällde således i anslutning till befälsrättens uppdelning mellan förbandschefen och skolchefen, att bestraffningsrätten tillkomme den förstnämnde såvitt gällde åsidosättande av anordningar rörande förläggning och underhåll men i övriga hänseenden skolchefen under förutsättning att denne överhuvudtaget vore bestraffningsberättigad. I betänkandet framhölls vidare att såsom grundregel även framdeles borde gälla att med bestraffningsrätt utrustad chef finge utöva bestraffningsrätten endast gentemot personal, som stod under hans befäl. Allenast i vissa undantagsfall påkallade praktiska hänsyn ett frångående av denna regel.

Militieombudsmannens framställning den 24 februari 1958

Militieombudsmannen har i sin förut omnämnda framställning bl. a. anför att enligt de av Kungl. Maj:t fastställda reglementena för vissa skolor inom försvaret — det var här närmast fråga om skolor, som hade att ombesörja för krigsmakten i dess helhet eller för viss försvarsgren eller truppslag gemensam utbildning men som var förlagda till förband inom den lokala organisationen — utbildningen vid skolan med däri ingående övningar och försöksverksamhet skulle självständigt ledas av skolchefen under överinseende av vederbörande försvarsgrenschef eller truppslagsinspektör. I vad rörde inre tjänst och allmän ordning ävensom i förvaltningshänseende skulle skolan däremot i princip vara underställd chefen för det förband, där skolan var förlagd. I en del av de avsedda fallen föreskrevs att skolan skulle, förutom i nyss angivna utsträckning, jämväl i disciplinärt avseende vara underställd förbandschefen. Härmed hade uppenbarligen åsyftats att, ehuru underställandet endast avsett områden som icke direkt berörde den av skolchefen ledda utbildningsverksamheten vid skolan, den disciplinära bestraffningsrätten över skolans personal skulle tillkomma förbandschefen även såvitt gällde förseelser som begåtts i samband med den av skolchefen ledda utbildningsverksamheten. Enligt uttalande under förarbetena till militära rättegångslagen hade uttryckligen förutsatts att bestraffningsrätten skulle ansluta sig till befälsrätten även i de fall där befälsrätten i skilda hänseenden tillkomme olika chefer. Det torde vid sådant förhållande vara uppenbart att hithörande bestämmelse i rättegångslagen om att bestraffningsrätten utövades gentemot personal som stod under den bestraffningsberättigades befäl måste innebära att bestraffningsrätt vore för handen endast inom det eller de områden, där vederbörande ägde befälsrätt gentemot per-

sonalen. Denna grundsats hade också kommit till uttryck i 15 § i rättegångslagen. I betraktande av vad sålunda framhållits torde det vara klart att, om en till visst truppförband förlagd skola vore i vissa särskilt angivna hänseenden — inre tjänst och allmän ordning samt i förvaltningshänseende — underställd förbandschefen, medan skolchefen hade att självständigt leda verksamheten vid skolan, bestraffningsrätten skulle utövas, om förutsättningar härför i övrigt var för handen, av skolchefen i fråga om förseelser i samband med utbildningen vid skolan och av förbandschefen såvitt gällde åsidosättande av anordningar i de särskilda hänseenden i vilka skolan blivit underställd denne. Lika uppenbart torde vara att undantag från denna ordning icke kunde med laga verkan genomföras med mindre den reglering av den disciplinära bestraffningsrätten som kommit till uttryck i rättegångslagen kompletterades med för ändamålet erforderligt lagstadgande. Enligt vad som framgått av inhämtade upplysningar måste praktiska skäl starkt tala för en komplettering av rättegångslagen i det nu angivna hänseendet. Det torde härvidlag vara tillräckligt att framhålla hurusom det uppenbarligen många gånger måste ställa sig synnerligen vanskligt att avgöra huruvida en begången förseelse närmast berörde själva utbildningsverksamheten vid skolan eller något av de områden där befälsrätten tillkomme förbandschefen.

I anslutning till vad sålunda anförts har militieombudsmannen förordat, att i 15 § rättegångslagen införes ett nytt andra stycke av innebörd att, därest befälsrätten under annat förhållande än i första stycket anges är i särskilda hänseenden fördelad å flera bestraffningsberättigade befattningshavare, enligt bestämmande av Kungl. Maj:t kan uppdragas åt en av dem att i alla förekommande fall utöva bestraffningsrätten över vederbörande personal.

En redogörelse för de över framställningen avgivna remissyttrandena finnes intagen å s. 5 och 6 i propositionen.

Domförhetsfrågan

Gällande bestämmelser

Enligt 1 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken, i lagrummens lydelse före den 1 januari 1959, gällde angående häradsrätts sammansättning att nämnd alltid skulle medverka vid huvudförhandling i brottmål. Rörde mål allenast ansvar för brott, varå icke kunde följa svårare straff än böter, och förekom i målet ej anledning, att målsägande fanns, var häradsrätten domför med tre i nämnden. I alla övriga brottmål bestod häradsrätten av ordförande och fullsutten nämnd, d. v. s. nämnd bestående av minst sju och högst nio nämndemän.

På grund av de ändringar som vidtagits i angivna bestämmelser genom lag den 29 augusti 1958 har häradsrätt från och med den 1 januari 1959 vid huvudförhandling i brottmål följande sammansättning. Mål om ansvar för

brott, varå ej kan följa svårare straff än böter och vari ej förekommer anledning att målsägande finnas, kan avgöras av ordföranden utan nämnd. I mål om ansvar för brott, varå ej kan följa straffarbete eller avsättning, är häradsrätten domför med ordförande och tremansnämnd. I övrigt skall brottmål avgöras av ordförande och fullsutten nämnd.

Med avseende å rättegången i militära brottmål gäller jämlikt 6 § militära rättegångslagen att, där ej i nämnda lag eller eljest är särskilt stadgat, vad om rättegång är i allmänhet föreskrivet skall lända till efterrättelse i tillämpliga delar. Vidare skall enligt nämnda paragraf disciplinstraff i processuellt hänseende anses lika med böter. Denna föreskrift har betydelse vid tillämpning av förut angivna domförhetsregler. I mål, som rör brott med disciplinstraff som högsta straff och i vilket anledning ej förekommer att målsägande finnas, var sålunda vid tillämpningen av de tidigare gällande domförhetsreglerna häradsrätt domför med tremansnämnd, medan vid tillämpning av nu gällande regler häradsrätt beträffande sådana mål är domför utan nämnd.

Militära brottmål kan komma under domstols prövning icke endast därigenom att talan i dem omedelbart anhängiggöres vid domstolen utan även därigenom att talan mot bestraffningsberättigad militär befattningshavares beslut i disciplinmål fullföljes dit. Talan mot sådant beslut kan föras antingen av den genom beslutet lagförde eller av vederbörande åklagare. I fråga om det fall då talan fullföljes av den lagförde har i 51 § andra stycket militära rättegångslagen meddelats särskilda domförhetsregler, enligt vilka häradsrätt är och alltsedan lagrummets tillkomst varit domför med tremansnämnd. Beträffande det fall då åklagare fullföljer talan, vilket enligt 52 § andra stycket samma lag skall ske genom ansökan om stämning å den straffskyldige, finns däremot i denna lag icke någon särskild domförhetsregel såvitt angår häradsrätt. De allmänna domförhetsreglerna i rättegångsbalken är därför att tillämpa i sistnämnda fall. Detta innebär att vid åklagares fullföljd av talan häradsrätt före den 1 januari 1959 aldrig var domför utan nämnd men numera, efter de förutnämnda ändringarna i domförhetsreglerna, är domför utan nämnd därest å det brott talan avser icke kan följa svårare påföljd än böter eller disciplinstraff, förutsatt att anledning saknas att målsägande finnas.

Militieombudsmannens framställning den 10 januari 1959

I sin i det föregående nämnda skrivelse den 10 januari 1959 anför militieombudsmannen att det huvudsakliga syftet med de nya domförhetsreglerna varit att i fråga om brottmål skapa likformighet mellan häradsrätternas och rådhusrätternas domförhet. Detta syfte har också uppnåtts utom såvitt angår mål som dragits under domstols prövning genom att åklagare fullföljt talan mot militär befattningshavares beslut i disciplinmål.

I skrivelsen anföres vidare:

Enligt de nya reglerna om rådhusrätts domförhet, vilka äro upptagna i 1 kap. 11 och 12 §§ rättegångsbalken och trädde i kraft den 1 januari 1959,

gäller följande. Vid huvudförhandling i mål om ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än böter (disciplinstraff) och där ej anledning förekommer att målsägande finnes, är rådhusrätten enligt 11 §, liksom även tidigare var fallet, domför med endast en lagfaren domare. Avser mål ansvar för brott, varå ej kan följa straffarbete eller avsättning, är rådhusrätt domför med lagfaren ordförande och tre nämndemän. I alla övriga brottmål skall rådhusrätt vid huvudförhandling bestå av ordförande och fullsutton nämnd. Jämlikt 51 § andra stycket militära rättegångslagen, i den ändrade lydelse lagrummet har från och med den 1 januari 1959, skall då över beslut i disciplinmål klagan föres av den lagförde rådhusrätt — liksom häradsrätt — vid målets prövning bestå av en lagfaren domare och tremansnämnd. Före denna ändring skulle rådhusrätt i sådant fall bestå av tre eller högst fyra lagfarna domare. Under den utredning som föregick ändringen uttalades (SOU 1956: 28 s. 51) att då juristkollegial sammansättning i brottmål eljest ersattes av nämnd det vore följdriktigt att så skedde även i förevarande mål om prövning av bestraffningsbeslut. Beträffande mål vari åklagare fullföljt talan mot sådant beslut skall enligt 52 § tredje stycket militära rättegångslagen vad i 1 kap. 11 § rättegångsbalken stadgas därom att rådhusrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare icke äga tillämpning. I mål som uppkommit genom nu omförmald talan av åklagare skulle på grund av sistnämnda bestämmelse i militära rättegångslagen rådhusrätt före ändringen i rättegångsbalkens domförhetsregler ha juristkollegial sammansättning. Efter ändringen skall rådhusrätten däremot på grund av samma bestämmelse bestå av en lagfaren domare med nämnd.

Militieombudsmannen framhåller sammanfattningsvis att i mål vari talan mot beslut i disciplinmål föres av den lagförde såväl rådhusrätt som häradsrätt skall utgöras av en lagfaren domare jämte nämnd men att i mål vari talan mot sådant beslut föres av åklagare den skillnaden föreligger mellan underrätternas sammansättning att för rådhusrätts domförhet kräves medverkan av nämnd medan häradsrätt kan vara domför utan nämnd. Den olikhet som sålunda föreligger mellan rådhusrätts och häradsrätts sammansättning bör enligt militieombudsmannens mening bringas att upphöra genom att 52 § tredje stycket militära rättegångslagen ändras på så sätt att däri jämväl föreskrives att vad i 1 kap. 4 § rättegångsbalken stadgas om att häradsrätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare ej äger tillämpning i mål, vari talan mot beslut i disciplinmål föres av åklagaren.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Lindell*, följande:

»I 12 och 13 §§ militära rättegångslagen har givits vissa allmänna regler angående de befattningshavare som äger bestraffningsrätt i disciplinmål. Såsom förut nämnts gäller härvid i princip att disciplinär bestraffning ej får åläggas av annan befattningshavare än den som äger befälsrätt över den felande. Från denna grundsats har emellertid av praktiska skäl måst göras

vissa undantag. Sålunda har i 15 § upptagits en bestämmelse av innehåll att, då fråga uppkommer att i disciplinmål bestraffa någon som endast för kortare tid eller för särskild tjänsteförrättning står under befäl av viss bestraffningsberättigad befattningshavare, bestraffningsrätten i stället må utövas av den som i vanliga fall närmast äger bestraffningsrätt över den felande, därest den tillfällige chefen för särskilt fall gör framställning därom.

Den nyssnämnda principen att bestraffningsrätt förutsätter befälsrätt över den felande torde äga tillämpning även då befälsrätten över viss personal är i skilda hänseenden delad mellan olika bestraffningsberättigade befattningshavare. Ett exempel på delad befälsrätt erbjuder den situation, då en för ett truppslag gemensam skola beträffande förläggning och underhåll inordnats under visst förband inom truppslaget. Beträffande förläggning och underhåll är det förbandschefen som i det anförda exemplet utövar befälsrätt över skolans personal, under det att befälsrätten i övrigt tillkommer skolchefen. På motsvarande sätt skulle det alltså förhålla sig även med bestraffningsrätten. I vissa av de av Kungl. Maj:t fastställda reglementena för de av militieombudsmannen åsyftade skolorna har emellertid föreskrivits, att skolan i disciplinärt avseende skall vara underställd förbandschefen. Även i andra nu avsedda fall lär den ordningen tillämpas, att bestraffningsrätten i dess helhet utövas av denne. En dylik ordning är enligt min mening ändamålsenlig. Såsom militieombudsmannen framhållit måste det nämligen många gånger vara vanskligt att avgöra huruvida en begången förseelse närmast berör det område där befälsrätten tillkommer skolchefen eller det område inom vilket förbandschefen äger befälsrätt. Det torde även ur andra synpunkter innebära en fördel att bestraffningsrätten i dess helhet utövas av en enda befattningshavare i fråga om den personal det här gäller. Detta i praktiken tillämpade förfaringsätt står emellertid icke i full överensstämmelse med den i rättegångslagen knäsatta principen att bestraffningsrätten följer befälsrätten. En lagändring i det syfte militieombudsmannen angivit synes därför påkallad. Jag ansluter mig följaktligen i princip till militieombudsmannens, av remissmyndigheterna i stort sett biträdda förslag samt förordar i enlighet därmed att 15 § militära rättegångslagen kompletteras med ett stadgande av i huvudsak den lydelse militieombudsmannen föreslagit. Detta tillägg synes böra införas såsom ett första stycke i paragrafen.

Vad härefter angår den av militieombudsmannen berörda frågan om underrätts sammansättning vid handläggningen av disciplinmål förhåller det sig såsom militieombudsmannen påpekat så, att i mål vari talan mot beslut i disciplinmål föres av den lagförde såväl rådhusrätt som häradsrätt utgöres av lagfaren domare med nämnd men att i mål vari talan mot sådant beslut föres av åklagaren rådhusrätt är domför med nämnd medan häradsrätt är domför utan nämnd, förutsatt att målet rör brott, varå icke kan följä svårare straff än böter eller disciplinstraff, och anledning saknas antaga att målsägande finnes. Denna olikhet är tydligen icke sakligt befogad. Även häradsrätt bör i sistnämnda slag av mål vara domför med nämnd, stor eller liten. Jag tillstyrker därför militieombudsmannens förslag om ändring i fö-

revarande avseende. Ändringen torde kunna genomföras i enlighet med militieombudsmannens förslag.

Lagändringarna torde böra träda i kraft den 1 juli 1959.»

Lagrådet

Lagrådet har yttrat att vid den föreslagna lagen, som skall träda i kraft den 1 juli 1959, syntes böra fogas en övergångsbestämmelse av innehåll att om häradsrätts sammansättning i mål, vari huvudförhandling påbörjats före nämnda dag, skall gälla vad i äldre lag är stadgat.

I propositionen har lagförslaget kompletterats med en övergångsbestämmelse av det innehåll lagrådet förordat.

Utskottet

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 73, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 2 april 1959

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Per Olofsson, Franzén, Lindgren, Per-Olof Hanson, fröken Mattson och herr Arvidson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Landgren, Hedqvist, fru Johansson, herrar Onsjö, Östrand, fru Boman och herr Fröding.